

Etersheim

Eenmansschooltjes in de polder van Dik Trom

Het ideaal van zedelijke vorming, dat in de eerste nationale onderwijswetten aan het begin van de negentiende eeuw werd beoogd, kwam het beste tot uitdrukking in de boeken die de kinderen op school moesten lezen. De meest populaire leesboekjes in die tijd waren 'De brave Hendrik' en de vrouwelijke pendant 'De brave Maria'. Het doel van die leesboekjes was niet alleen te oefenen met technische leesvaardigheid, maar ook kinderen te vormen in oerdegelijk gedrag: braaf, ordelijk, beleefd, godvruchtig, gehoorzaam, vlijtig en blijmoedig zijn. Tegen het einde van dezelfde eeuw kondigde zich een nieuw tijdperk in de kinderliteratuur aan, waarin meer plek was voor humor en de hoofdpersonen minder braaf waren. De eerste die brak met de traditie van het zoetsappige en moraliserende kinderverhaal met zijn boeken over Dik Trom is Johan Kieviet (1858-1931), het hoofd van het eenmansschooltje in Etersheim. Hier in de Noord-Hollandse polder waar alle avonturen van Dik Trom zich afspeelden, krijgt men de indruk dat de tijd heeft stilgestaan. Weiland met grazende koeien, molens en ellenlange dijken die afgewisseld worden met rustieke dorpjes met schilderachtige straatjes vol monumentale panden en eeuwenoude pleintjes. Een groot deel van de route, die in Oosthuizen begint, leidt door de polder Etersbraak met als hoogtepunt het schooltje van Dik Trom, nu een kinderboekenmuseum. We wandelen door de polder en lopen ook op de dijk met een prachtig uitzicht over het Markermeer.

Routebeschrijving

1. We starten de wandeling bij de Grote of Sint-Nicolaaskerk aan de Raadhuisstraat 61 in Oosthuizen. Deze kerk lag in het oorspronkelijke centrum van het dorp dat in tweeën gesneden wordt door de provinciale weg, de vroegere ventweg van Amsterdam naar Hoorn. Na een eventueel bezoek aan de kerk met een van de oudste bespeelbare orgels en een monumentaal praalgraf lopen we de Raadhuisstraat uit naar de provinciale weg. Daar slaan we linksaf en lopen links om de rotonde naar de Hoornse Jaagweg die parallel aan de provinciale weg loopt. Bij de eerste afslag gaan we linksaf het Beetsdijkje in. Aan het einde volgen we het graspad op de dijk (als het gras te hoog is dan kan ook het fietspad langs de dijk genomen worden). Dit pad volgen we tot de T-splitsing (vlak voor de snelweg). Daar slaan we linksaf en gaan we op het graspad onder de weg door. Aan de andere kant slaan we rechtsaf tot we op de verharde weg komen, waar we linksaf naar het dorp lopen (Korsloot).
2. Na de eerste bebouwing gaan we het bruggetje over en in het dorp slaan we linksaf. Aan onze rechterhand zien we het kerkje van het dorp.

Kerk, onderwijs en staat

Het kerkje stamt uit het einde van de 15e eeuw. Vanaf de vroege 18de eeuw deed het gebouw ook dienst als schooltje en raadhuis. Het koor was destijds door een vloer opgedeeld in twee ruimten: beneden werd aan de dorpskinderen lesgegeven, boven was de zaal waar de dorpsraad bijeenkwam. Nadat het schooltje eind 19e eeuw naar een nieuw schoolgebouw tegenover de kerk was verhuisd, werd de ruimte gebruikt als gymnastieklokaal. Nu wordt er niet meer gesport in de kerk en is het oude lokaal een consistoriekamer.

Deze verstrengeling van kerk, onderwijs en staat was aan het begin van de 19e eeuw niet ongewoon. In de schoolwet van 1806 was vastgelegd dat het 'nationaal' (openbaar) onderwijs de leerlingen moest opleiden tot 'alle maatschappelijke en christelijke deugden'. Toch bevredigde dit algemeen-christelijke karakter van de openbare school de orthodoxe protestanten en later de katholieken niet. Vooral vanuit de protestantse hoek groeide de onvrede. Vanuit deze houding ontstond 'de schoolquaestie'. Samen met de katholieken voerden de protestanten strijd om een gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs te verkrijgen. Dit had het gewenste resultaat bij de herziening van de Grondwet in 1917.

3. Bij de openbare basisschool Meester Haye (vernoemd naar het schoolhoofd Willem Gerrit Haye uit de 19e eeuw) keren we weer om en lopen het dorp in oostelijke richting langs de sloot aan onze rechterhand uit. We steken verderop de provinciale weg over en vervolgen onze route rechtdoor, ook het spoor over. De weg maakt een bocht naar links, vervolgens naar rechts en komt bij Schardam uit. Naast het kerkje op de dijk slaan we rechtsaf. We lopen naar de sluizen, waar de hoge banpaal van Hoorn staat. Dergelijke palen werden buiten de dorps- en stadsgrenzen gezet om aan te geven dat verbannen personen daar niet mochten passeren. Deze paal is van de Gemeente Hoorn; dat is te zien aan het wapen van Hoorn boven op de eenhoorn.
4. Over de sluizen lopen we het dorpje uit. Bij de afslag naar camping De Eenhoorn gaan we links omhoog en kunnen we over de grasdijk naast de geasfalteerde weg naar Etersheim. Na de Koogbraak (braken zijn meertjes die zich vormden na een dijkdoorbraak) aan onze rechterhand komen we bij een trap met hek, die we afdalen en we lopen rechtdoor het dorp in. Op nummer 8 staat het Schooltje van Dik Trom. Het schooltje met de aanpalende onderwijzerswoning is nu een leuk museum voor kinderliteratuur. Heel toepasselijk, want het eerste hoofd van het eenmansschooltje, Johan Kieviet, vond daar in 1883 de rust om zich in de avonden aan het schrijven van kinderboeken te zetten. Zijn beroemdste is *Uit het leven van Dik Trom*, over een gezette kwajongen met een gouden hart.

Johan Kieviet en de avonturen van Dik Trom

Nederland kent wel meer schrijvende leraren, maar Kieviet was de eerste die in de negentiende eeuw brak met de traditie van de Brave Hendrik. Pedagogen buitelden over elkaar heen om zijn verhalen te veroordelen. Ze vonden die 'schandalig, ongehoord en gezagsondermijnd'. Het kostte Kieviet dan ook de nodige tijd om een uitgever te vinden die het aandurfde. Uitgever Kluitman vond het wel een 'lief boekje'. Pas bij de tweede druk begon het goed te lopen. Dat kwam ook omdat de satirische tekenaar van De Groene, Johan Braakensiek, de illustraties verzorgde.

Bij zijn eigen leerlingen sloegen de verhalen van Kieviet meteen al aan. Wanneer zijn leerlingen hem 's avonds op zijn zolderkamertje zagen schrijven, konden zij bijna niet meer wachten. De volgende dag was het namelijk smullen geblazen. In de klas moesten de oudste kinderen de verhalen voorlezen aan de kleintjes. Gelijk een goede lees oefening, want van hun ouders kregen ze dat niet mee. Die konden meestal niet lezen of schrijven.

Voor zijn verhalen putte Kieviet uit zijn eigen jeugdervaringen in de pas drooggelegde Haarlemmermeer. Zijn vader was timmerman en verdiende te weinig om zijn elf kinderen

goed te onderhouden. Daarom nam zijn moeder een aantal onderwijzers als kostganger in huis. Die zetten Johan op het spoor van een loopbaan in het onderwijs. Na zijn opleiding werd hij hoofdonderwijzer in Etersheim. Daar voelde hij zich helemaal thuis en bleef hij twintig jaar. Hij groeide uit tot een kinderboekenschrijver met bijna vijftig boeken op zijn naam.

5. Buiten het broedseizoen (15 maart-15 juni) lopen we het dorp uit en na het bord Oosthuizen slaan we bij de driesprong linksaf af en gaan de Etersheimer Dwarsweg in. Aan het einde van de geasfalteerde weg kunnen we linksaf het weiland in. Over gras lopen we met een ruime bocht naar de Breekmolen. Daar bevindt zich ook het bezoekerscentrum De Breek met een minimuseum, café en informatie over de polder. In het broedseizoen kan men de molen bereiken door direct na het schooltje linksaf de Etersheimerbraakweg in te slaan.
6. Bij de molen slaan we rechtsaf naar de IJsselmeerdijk, die we opgaan en vervolgen tot het zwembad van Warder. (Werkzaamheden om de dijk te versterken, maken het soms niet mogelijk op de dijk te lopen. Dan moet de asfalteerde weg naast de dijk gevolgd worden). Bij het zwembad slaan we rechtsaf en gaan over de Badhuisweg het dorp in, dat vóór 1865 alleen per boot vanaf Oosthuizen bereikbaar was. Aan het einde van de weg slaan we rechtsaf.
7. Op nummer 128 bevindt zich de Oude School, oorspronkelijk een school, raadhuis en onderwijzerswoning ineen. Het is nu een café-restaurant met terras. In de 19e en begin 20e eeuw was het gebruikelijk om vlak bij de school een woning voor de hoofdonderwijzer te bouwen. We lopen de gehele weg het langgerekte dorp uit. Onderweg zijn nog de nodige mooie boerderijen te bewonderen.

De onderwijzerswoning

Aan elke hoofdonderwijzer werd in de Onderwijswet van 1857 een 'vrije woning zo mogelijk met een tuin' in het vooruitzicht gesteld. Het was de eerste Nederlandse wet die erkende dat het onderwijzersbestaan een stevige financiële basis nodig had. De onderwijzerswoning werd gezien als een belangrijke voorwaarde voor het vak, net als voldoende salaris, ruime schoollokalen, leerboeken, krijtjes en kachelturf.

Voor die tijd moesten schoolmeesters hun inkomen bij elkaar sprokkelen uit schoolgeld of bijbaantjes voor de kerk, of ze moesten gaan 'rondeten': beurtelings bij de boeren in de omgeving aanschuiven bij het middagmaal. Volgens de nieuwe wet mochten alleen nog werkzaamheden die direct met het onderwijs samenhangen tegen een geldelijke vergoeding verricht worden, zoals bijlessen, herhalingsonderwijs en landbouwvoorlichting aan boeren en tuinders. Ook een vergunning voor het bekleden van 'kerkelijke bedieningen' werd nog enige tijd gemakkelijk gegeven.

Op sommige plaatsen deden gemeenten flink hun best om bij de bouw van een nieuwe school in dezelfde stijl bijpassende onderwijzerswoningen te bouwen. Zij grepen de gelegenheid aan om het dorp een prettig uitziend en flink huis rijker te maken. Soms was zelfs de woning met de tuin eromheen, tot afschuw van de plaatselijke schoolopziener, veel prestigieuzer dan de huizen van welgestelde burgers in het dorp.

Na de spoorwegovergang komen we op het Oosteinde uit. Daar slaan we linksaf. Ter

hoogte van nummer 11 kunnen we linksaf slaan en het 'tunnelpad' volgen om in Oosthuizen uit te komen. We kunnen ook de Provinciale Weg over om bij het beginpunt van de wandeling uit te komen. Wie het 'tunnelpad' volgt, moet bij de Wethouder Maartje Biermanstraat rechtsaf slaan om op de Raadhuisstraat uit te komen. Daar slaan we linksaf om weer bij het beginpunt te komen.

Praktische informatie

Werkzaamheden om de dijk te versterken, maken het soms niet mogelijk op de dijk te lopen. Dan moet de asfalteerde weg naast de dijk gevolgd worden.

Achtergrondinformatie

polderlandschap, kust IJsselmeer

Deze wandeling staat in de wandelgids 'Op schoolreisje'. In deze gids staat onderwijshistorische informatie die de wandeling nog interessanter maakt. De gids is verschenen bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig, www.gegarandeerdonregelmatig.nl

4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten

voor slechts
€ 13,50